

§ 3. PARTITIO PHILOSOPHIAE MORALIS.

4. A recentioribus Philosophia moralis vulgo dividitur in *Ethicam* et *Ius naturae*. Potest enim actio humana considerari vel simpliciter secundum omnes respectus rectitudinis moralis, ut est universim honesta aut inhonesta, vel speciatim secundum respectus iustitiae, prout est iusta aut iniusta. Priorem considerationem ad *Ethicam*, posteriorem ad *Ius naturae* spectare dicunt. Sed in hac divisione pars prior posteriorem iam totam continet. Iustitia enim est pars universae honestatis, et ordo iuridicus pars ordinis moralis.

Quodsi praedicta divisio ita intellegitur, ut in *Iure naturae* actiones humanae considerentur prout sunt iustae vel iniustae, in *Ethica* vero secundum omnes reliquas relationes rectitudinis moralis, eadem per se falsa non est, facile tamen viam pandere potest errori eorum, qui ordinem iuridicum a reliquo ordine ethico non solum distinguunt, sed plane divellunt.

Melius igitur Philosophiam moralem dividemus in *partem generalem et particularem* (theoreticam et applicatam). Prior generalia morum principia scrutatur, posterior eadem principia ad praecipuas hominis operantis relationes tum individuales tum sociales applicat ex iisque conclusiones eruit.

PARS PRIMA.

PHILOSOPHIA MORALIS GENERALIS.

5. *Ethica generalis* inquit in condiciones generales, quae ad rectitudinem seu bonitatem moralem requiruntur. Possunt autem actus humani considerari ut motus quidam hominis in suum finem. Ideo primo agendum erit de *fine ultimo* hominis (de causa finali actuum hum.), dein de actibus ipsis, quibus ad hunc finem pervenitur. Porro actus humani possunt considerari:

1. *in se ipsis* tum physice seu in esse naturae (de causa materiali actuum hum.) tum moraliter seu in esse moris (de causa formali actuum hum.);

2. *in suis principiis* (de causa efficienti actuum hum.), quorum unum est homini extrinsecum, scilicet lex, duo vero intrinseca, videlicet conscientia et virtus;

3. *in suis proprietatibus* bonitatem vel malitiam moralem consequentibus.

Igitur agemus cap. 1. de fine ultimo hominis; cap. 2. de actibus humanis physice consideratis; cap. 3. de actibus humanis moraliter consideratis; cap. 4. de virtutibus; cap. 5. de lege naturali; cap. 6. de conscientia; cap. 7. de proprietatibus moralitatem actus consequentibus; denique cap. 8. disputabimus de iure in genere.

CAPUT I.

DE FINE ULTIMO HOMINIS.

ARTICULUS I.

DE FINE HOMINIS ULTIMO PRIMARIO.

THESIS I.

6. Finis absolute ultimus omnium creaturarum est gloria Dei, et quidem creaturarum irrationalium gloria Dei obiectiva, rationalium tum obiectiva tum formalis.

(S. Thom., C. gent. l. 3, c. 17 18. Lessius, De divinis perfectionibus l. 14, c. 1. Costa-Rossetti, Philos. moral. 2 5 sqq. Hontheim, Inst. Theodicaeae n. 959. Boedder, Theol. natur. n. 522. Moralphilosophie 4 I 79.)

St. Q. 1. *Finis* est id, cuius gratia vel propter quod (assequendum vel obtinendum) aliquid fit. Dividitur, quantum ad rem nostram pertinet:

a) in finem *qui*, finem *cui* et finem *quo*. Finis *qui* est illud bonum, cuius acquirendi gratia actio fit; finis *cui* est subiectum, cui illud bonum procuratur; finis *quo* est adeptio illius boni. Finis qui vocatur etiam finis *obiectivus* seu *materialis*, finis quo finis *formalis*;

b) in finem *operantis* et *operis*. Finis *operantis* est id, quod agens pro libitu intendit; finis *operis* id, ad quod opus natura sua ordinatur. Finis operis subdividitur in *internum* et *externum*, prout id, ad quod opus natura sua dirigitur, eiusdem internam perfectionem constituit vel non;

c) in finem *proximum*, *intermedium*, *ultimum*. Finis *ultimus* est finis, qui ad ulteriorem finem non ordinatur, sed tendentiam appetitus terminat. Dividitur in finem *ultimum secundum quid* et finem *absolute ultimum*, prout finis est ultimus solum relate ad aliquam seriem finium (v. g. sanitas respectu artis medicinae) vel absolute et simpliciter. Finis absolute ultimus non solum nulli alii fini subordinatur, sed etiam *exigit*, ut omnia ipsi subordinentur.

2. *Gloria* definitur clara cum laude notitia (S. Thom. I, 2, q. 2, a. 3). Gloria alia est formalis, alia obiectiva. Gloria *formalis* in eo consistit, quod quis ab aliis propter suam

perfectionem magni aestimetur, laudetur etc. Gloria *obiectiva* (fundamentalis) est quaevis perfectio, propter quam aliquis aestimatione, amore, laude dignus fit. Sic pulchra statua ipsa sua perfectione ostendit excellentiam artificis. Gloria obiectiva natura sua ad formalem ordinatur eamque pro fine habet.

3. Duplex porro *ordinatio hominis in finem* ultimum distinguenda est:

a) *externa* et *passiva* ex intentione creatoris, qui homini terminum aliquem praestituit, in quem ultimatim operationes suas aliquo modo dirigere debet;

b) *interna* et *activa*, qua homo sibi ipse propria voluntate aliquem finem ultimum praefigit et actiones suas in eundem ordinat.

In thesibus sequentibus de sola priore ordinatione agimus.

4. Thesis habet IV partes: in I. generatim asserimus Deum esse finem absolute ultimum omnium creaturarum; in II. asserimus finem qui ultimum esse Dei gloriam seu Deum glorificandum; in III. et IV. magis determinamus modum, quo creaturae ad Dei gloriam ut finem ultimum ordinantur.

7. PARS I. Deus est finis absolute ultimus omnium creaturarum.

Prob. 1. Deus in mundo creando debuit habere finem. *Atqui* finis absolute ultimus alius esse non potuit nisi ipse Deus. *Ergo* Deus est finis absolute ultimus creaturarum.

Prob. mai. Omne agens, saltem intellegens et sapiens, agit propter finem.

Prob. min. Finis ultimus habet rationem obiecti principalis pro agente. *Atqui* obiectum principale divinae voluntatis non potest esse nisi ipsa bonitas divina. Nam appetibile (finis) comparatur ad voluntatem sicut movens ad motum. Si igitur divinae voluntatis aliud esset obiectum principale quam ipsa divina bonitas, esset aliquid divina voluntate superius, quod eam moveret; id quod repugnat. (S. Thom., C. gent. l. 1, c. 74.)

Prob. 2. Si Deus non esset finis absolute ultimus omnium rerum, neque esset perfectus dominus earundem. *Atqui* id repugnat. *Ergo* . . .

Prob. mai. Quilibet est dominus earum rerum, quae ad ipsum primario ordinantur. Ut enim quis possit aliquam rem vocare perfecte suam, haec ad ipsum ordinari debet. «Dicitur esse suum alicuius, quod ad ipsum ordinatur» (*S. Thom.* 1, q. 21, a. 1 ad 3). Si ergo res creatae ultimam non ad Deum ordinarentur, sed ad aliud ens, hoc aliud ens esset perfectiore sensu earum dominus quam Deus.

Prob. 3. Nulla perfectio simpliciter simplex et propter se ipsam appetibilis Deo deesse potest. *Atqui* esse finem ultimum omnium creaturarum est eiusmodi perfectio. *Ergo* . . .

8. *PARS II. Dei gloria externa est finis absolute ultimus omnium creaturarum.*

Prob. 1. Deus, ut modo probatum est, omnes creaturas ultimam propter semetipsum vult. *Atqui* easdem solum eatenus propter se ipsum velle potest, quatenus in eius gloriam ordinantur, i. e. quatenus sua bonitate creata similitudinem exhibent divinae bonitatis eamque manifestant. *Ergo* . . .

Prob. min. Non enim potest ex creaturis utilitatem vel perfectionem aliquam capere.

Prob. 2. Deus creare non potest, quin creaturis de sua bonitate communicet atque ita excellentiam suam manifestet. Sicut enim omne agens agit sibi simile, ita etiam quicquid Deus creat, eius similitudinem exhibet et eius infinitam perfectionem aliquo saltem modo repraesentat. *Atqui* id, ad quod res natura sua ordinantur, Deus etiam ut finem intendere censendus est. *Ergo* . . . Praeterea quamvis Deus creatione etiam necessario creaturis benefacere intendat, tamen bonum creaturae bono Dei utpote altiori subordinetur necesse est.

9. *PARS III. Finis ultimus creaturarum irrationalium est gloria Dei obiectiva.*

Prob. Quaelibet creatura gloriam Deo afferre debet eo modo quo potest. *Atqui* creaturae irrationales Deo non nisi gloriam obiectivam afferre possunt. *Ergo* ad hanc ultimam ordinantur. Hinc etiam apparet cur Deus magnam rerum varietatem condere voluerit: cum enim creaturae, praesertim

irrationales, pro sua imperfectione non nisi unam alteramve perfectionem imitentur et repraesentent, conveniens erat, ut Deus magnam rerum multitudinem et varietatem crearet, in quibus perfectio infinita, quae in Deo in summa simplicitate coniuncta est, quodammodo explicata et extensa appareret. »Oportuit esse multipliciter et varietatem in rebus creatis ad hoc, quod inveniretur in iis Dei similitudo perfecta secundum modum suum« (*S. Thom.*, C. gent. l. 2, c. 45).

10. *PARS IV. Finis ultimus creaturarum rationalium non solum est gloria obiectiva, sed etiam formalis.*

Prob. 1. Quaelibet creatura pro modo capacitatis ad Dei gloriam ut finem ultimum ordinatur. *Atqui* creatura rationalis capax est gloriae formalis Deo exhibendae. *Ergo* ad eam ordinatur.

Prob. 2. Deus creando suam bonitatem manifestare voluit non sibi, ut patet, sed aliis, et quidem eo fine, ut agnoscat, ametur, laudetur. *Atqui* solis creaturis rationalibus tali modo suam bonitatem manifestare potuit. *Ergo* . . .

Prob. min. Quamvis creaturae irrationales sua perfectione divinam bonitatem repraesentent, eam tamen cognoscere, amare etc. non possunt.

11. *Schol.* Si quaeritur, quonam ordine hi duo fines inter sese habeant, dicendum est gloriam Dei obiectivam ad gloriam formalem ordinari, ut patet ex arg. 2. part. IV., ita ut haec sit *finis qui* absolute ultimus creationis, *finis cui* autem ipsa divina bonitas i. e. Deus. Omnes enim res tendunt in divinam similitudinem sicut in ultimum finem, haec autem similitudo in creaturis rationalibus perfectissima est atque ad rationem imaginis divinae bonitatis pertingit. Imago enim non est quaelibet similitudo, sed similitudo expressa ex altero secundum speciem vel accidens proprium speciei (*S. Thom.* 1, q. 93, a. 1 et 6). Entia autem rationalia sola sunt sensu proprio imagines Dei, quatenus intellegunt et amant, et maxime quatenus intellegunt et amant ipsum Deum. Hinc profunde non minus quam pulchre *S. Thomas* (In 4 dist. 49, q. 1, a. 3, sol. 1) docet circulationem quandam haberi in mundo.

Omnes enim creaturae a Deo ut causa exemplari et efficienti exeunt et in eum iterum quasi ad fontem suum redeunt, idque non solum quatenus extrinsecus a creatore in se ipsum ordinantur, sed etiam conaturali tendentia ipsis insita. Omnes enim creaturae Dei similitudinem referunt, et cum naturaliter in suam perfectionem tendant, eo ipso tendunt in maiorem cum Deo similitudinem maioremque participationem bonitatis divinae. Porro hic reditus in suum principium in quibusdam creaturis manet imperfectus, scilicet in creaturis ratione carentibus, quae non perfecte attingunt primum bonum suo proprio actu, sed solum qualemcumque similitudinem eius. Hae ergo non perfectam habent circulationem. Creaturae autem rationales illum reditum perficiunt, quia ad ipsum Deum, fontem omnis boni, per cognitionem pertingunt. (Cf. etiam *S. Thom.*, C. gent. l. 3, c. 25.)

ARTICULUS II.

DE FINE HOMINIS ULTIMO SECUNDARIO.

§ I. DE BEATITUDINE IN COMMUNI.

THESIS II.

12. Finis ultimus internus, a Deo intra ordinem naturalem homini praestitutus, in eiusdem perfecta naturali beatitudine consistit.

(*S. Thom.* I, 2, q. 1, a. 5—8. *Lessius*, De summo bono l. I, c. I et 2.)

St. Q. I. Quid sit finis, finis internus etc., cf. n. 6.

2. *Beatitudo* (*εὐδαιμονία*), prout communiter ab hominibus concipitur, describi potest *status boni perfecti* seu *status bonorum omnium congregatione perfectus* (*Boëth.*, De consol. philos. l. 3, pros. 2). Accuratius definiri potest *stabilis possessio summi et perfecti boni*.

3. In hac beatitudine considerari potest vel ipsa *possessio* ex parte subiecti, quod beatur, vel *bonum perfectum*, cuius possessione beatur. Beatitudo in priore sensu accepta vocatur *subiectiva* (formalis a veteribus dicta), in posteriore *obiectiva* (materialis). Haec posterior a *S. Thoma* (I, 2, q. 2, a. 8) definitur «bonum perfectum, quod totaliter quietat appetitum».

4. Considerari potest beatitudo aut plane *indeterminate* et in communi, prout generatim dicit possessionem boni perfecti abstrahendo tum a determinato bono quo efficitur tum a determinato modo adeptionis, aut *determinate*, prout tali vel tali obiecto et actu constituitur. Loquimur de beatitudine in priore sensu.

5. Beatitudo *naturalis* est illa, quae exigentiis et viribus naturalibus respondet; *supernaturalis*, quae easdem excedit. Utraque dividitur in *imperfectam* et *perfectam*, prout possessio boni beantis est eiusmodi, ut voluntas ad perfectam quietem maiore indigeat vel non.

Sensus igitur thesis est: Homo, si per abstractionem ab ordine supernaturali, ad quem de facto elevatus est, secundum solius naturae per experientiam cognitae vires et exigentiam spectatur, a creatore destinatus est, ut naturaliter, i. e. pro eiusdem naturae capacitate, beatitudinem perfectam consequatur.

6. Ad argumentum intellegendum nota duplicem esse *appetitum* seu inclinationem in bonum: *elicatum* et *innatum*. *Elicatum* est inclinatio in bonum apprehensum, et subdividitur in *intellectivum* et *sensitivum*, prout ex cognitione intellectuali vel sensitiva oritur. *Appetitus vero innatus* est «inclinatio quaedam ab interiori principio et sine cognitione» (*S. Thom.* I, 2, q. 6, a. 4 et q. 26, a. 1). Proinde non est actus vitalis, sed quasi gravitatio quaedam naturae in terminum, a creatore eidem impressa. Praeterea non solum inest entibus cognoscentibus, sed etiam rebus inanimatis, et, quibus inest, perpetuo inest. Denique non dicit meram capacitatem, sed positivam tendentiam, qua natura in bonum suum sollicitatur.

7. Quia frequens fit mentio *naturae humanae*, nota:

a) nomine *naturae* intellegitur ipsa rei essentia, prout est *principium operationis* sive motus; vel est ipsum esse rei ad certo modo operandum dispositum. Cum haec dispositio a creatore procedat, recte cum *S. Thoma* (In II Phys. l. 14) dici potest: «Natura nihil aliud est quam ratio cuiusdam artis, scilicet divinae, indita rebus, qua ipsae res moventur ad finem determinatum.» Entis alicuius compositi natura